

แนวทางพัฒนาจริยธรรมในสถานศึกษา

พล แสงสว่าง*

1. บทนำ

ถ้าท่านอ่านหรือฟังข่าวทุก ๆ วัน จะเห็นได้ว่าสังคมของเรามีปัญหาอะไรบ้าง?

- ฆ่ากันตายมาก
- ทุบเพื่อยมาก
- ไม่สนใจประโยชน์ส่วนรวม (เห็นแก่ตัว)
- ทำงานเป็นทีมไม่ได้
- ขาดความรับผิดชอบ
- ฉ้อราษฎร์ บังหลวง
- อบายมุขมีมาก

ปัญหาเหล่านี้มีมากเป็นประจำทุกวัน ผู้รับงท่านใช้สำนวนได้นำฟัง โดยใช้คำว่า “แย่ง” เป็นคำสำคัญ เช่น

- แย่งกันทำกิน แย่งที่ดินกันอยู่ แย่งคู่กันพิสวาท แย่งอำนาจกันใหญ่ แย่งกันใช้ถนน แย่งกันพ่นน้ำลาย.....

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ระดับ 8

ภาควิชาจิตวิทยาและการแนะแนว

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

จะเห็นได้ว่าจาก 2 แนวคิดดังกล่าว เน้นว่าปัญหาทั้งหมดของสังคมมีสาเหตุมาจากการขาดคุณธรรม จริยธรรม นั่นเอง ฉะนั้นจึงเขียนเป็นสูตรสำเร็จได้อย่างแน่นอนว่า

“... ในโลกนี้ไม่มีอะไรยิ่งใหญ่เท่ากับ “คน”
 ในคนไม่มีอะไรยิ่งใหญ่เท่ากับ “ใจ”
 ในใจไม่มีอะไรยิ่งใหญ่เท่ากับ “คุณธรรม จริยธรรม”

ซึ่งข้อความเหล่านี้ได้มาจากปราชญ์ผู้รู้ทั้งสิ้น ถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็ได้ว่า จริยธรรมนั้นสัมพันธ์กับความต้องการของบุคคลและสังคม การปฏิบัติให้ได้มาซึ่งความต้องการของบุคคลและสังคมที่ไม่ถูกต้อง ทำให้เกิดปัญหาจริยธรรมขึ้น

2. ความหมายของคำ

จริยะ หมายถึง สิ่งที่ควรประพฤติ หรือกิริยาที่ควรประพฤติ หรือปฏิบัติ

ศึกษา หมายถึง อบรม , การเรียนรู้ , การฝึก

ธรรม หมายถึง ทรงไว้ (หมายถึงการปฏิบัติ)

รวมความว่า :- การเรียนรู้สิ่งที่ควรประพฤติหรือปฏิบัติ (ในการดำเนินชีวิต) โดยรากศัพท์เดิมมาจากภาษากรีกว่า Ethos แปลว่า ลักษณะนิสัยที่สามารถตัดสินคุณค่าได้ด้วยความหมายของความดีและความสุข ซึ่งขอขยายความดังนี้ คือ

ดี : คือ

- การดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพดี ทั้งจิตใจและพฤติกรรม
- มีวินัยต่อตนเองและสังคม มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย
- ควบคุมตนเองได้ พัฒนาดตนเองเต็มศักยภาพ
- จิตใจดีงาม มีคุณธรรม จริยธรรม
- อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข
- ทำงานเพื่อส่วนรวม
- มีกุศลธรรม (กุศล = ดี)

ความสุข : คือ

- ร่างกายแข็งแรง ร่าเริง แจ่มใส (สบายกาย)
- จิตใจเข้มแข็ง (สบายใจ)
- มีความสุขในการเรียนรู้และการทำงาน
- มีความรักสรรพสิ่ง
- มนุษย์สัมพันธ์ดี
- ปลอดภัยจากอบายมุข

บุญ : คือ ผลจากความดี ซึ่งนำมาซึ่งความสุข
กล่าวโดยสรุป จริยธรรม พัฒนามาจากคำสอนทางศาสนา ซึ่งนำมาจากสังจธรรมอีกทอดหนึ่ง
จริยธรรมกับจริยศึกษา คือเรื่องเดียวกัน

3. ความสำคัญของจริยธรรม

เกิด

เด็ก

หนุ่ม

รับปริญญา

เข้าทำงาน

แต่งงาน

เลี้ยงลูก

แก่ชรา

เจ็บป่วย

ตาย

....แต่ช่วงชีวิต....ต้อง
มีจริยธรรม....กำกับ
จึงจะก้าวหน้ารุ่งเรือง....

ใบไม้ละไลทดแทน

เมื่อไม่มีข้าวจ้าว
 รับประทานข้าวเหนียวแทนก็ได้
 เมื่อไม่มีเสื้อผ้าอาภรณ์สวยหรู
 เราก็กินปิดร่างกายด้วยใบไม้ก็ได้

เมื่อไม่มีดีกรีมบ้านช่อง
 เราปลูกกระตือบอยู่อาศัยก็ได้
 เมื่อไม่มีนาฬิกาบอกเวลา
 เราอาศัยพระอาทิตย์บอกเวลากลางวัน
 พระจันทร์บอกเวลากลางคืนก็ได้

เมื่อไม่มีดนตรีของมนุษย์ขับกล่อม
 เราฟังเสียงจักจั่นเรไรร้องระงมอยู่ก็ได้
 เมื่อไม่มีมิตรสหายที่ถูกต้องใจ
 บิดามารดาก็เป็นมิตรแท้ตลอดไป

แต่เมื่อขาดเสียซึ่ง "ธรรมะ"
 เราไม่อาจแสวงหาสิ่งหนึ่งสิ่งใด
 มาทดแทนเพื่อยึดถือปฏิบัติ
 สำหรับนำความเป็นมนุษย์ของเราได้เลย

วรธัมภ์

จาก 2 ประเด็นที่นำมาเสนอ สรุปได้ดังนี้ คือ

1. จริยธรรมสำคัญทุกช่วงระยะของชีวิต
2. ไม่มีอะไรมาทดแทนจริยธรรมได้

4. จุดเริ่มต้นของการพัฒนาจริยธรรม

นักการศึกษาหลายท่านได้ตอบปัญหานี้ไว้ตรงกันคือ ต้องเริ่มต้นที่ "ใจ" ใจของทุกคนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ใจเด็ก ใจแม่ ใจพ่อ ใจครู ใจผู้ใหญ่ทุกคน ใจสื่อมวลชน และใจของสังคม โดยเริ่มที่แม่ แก่ที่พ่อ ก่อที่ครู โดยยึดคติที่ว่า "รักลูกให้ถูกวิธี ต้องทำดีให้ลูกดู"

เมื่อเด็กออกจากบ้านมาสู่สถานศึกษา ระบบการศึกษาต้องสอนให้ครบกระบวนการของจริยธรรมที่เว้นชั่วให้ทำดี และขัดเกลาจิตใจ แต่ข้อ 3 สถานศึกษาไม่ค่อยได้ทำ โดยคิดว่าเป็นหน้าที่ของสถาบันทางศาสนา

ระบบการศึกษาที่ดีต้องผลิตคนเก่ง ควบคู่ไปกับการผลิตคนดี ต้องพัฒนาถึงระดับจิตใจ จิตวิญญาณ มิใช่พัฒนาแต่วิชาการ ต้องกระทำซ้ำ ๆ บ่อย ๆ เพราะจริยธรรมเป็นกระบวนการสั่งสม และซึมซับ

ในการเริ่มต้นพัฒนาให้ค่านึงถึงธรรมชาติของจิตใจเด็ก ตั้งแต่แรกเกิดว่าเป็นจิตใจที่ใสบริสุทธิ์ สะอาด แต่ยังมีตะกอน (โลภะ โทสะ โมหะ) อยู่เบื้องลึกสงบนิ่งอยู่ จิตใจมีทั้งธาตุฝ่ายดี และฝ่ายชั่ว ผสมอยู่ เขามีสภาพพร้อมที่จะเป็นคนดี หรือมารร้ายพอ ๆ กัน

การที่เขาจะเป็นคนดีหรือคนเลวนั้น ขึ้นอยู่กับการจัดสภาพแวดล้อม ถ้าจัดสภาพแวดล้อมดี ก็พัฒนาให้ได้ดี ถ้าสิ่งแวดล้อมไม่ดี เจตสิกฝ่ายชั่วก็พัฒนาเติบโตจนกลายเป็นปัญหาได้ พ่อแม่ที่ดี ครูที่ดี การจัดระบบการศึกษาที่ดี จึงจำเป็นต่อการพัฒนาจริยธรรม

ถ้าหันมามองด้านสถาบันทางสังคมซึ่งมีอยู่มากมาย เช่น สถาบันทางครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันทางเศรษฐกิจ สถาบันทางศาสนา สถาบันทางการเมืองและสถาบันทางสื่อมวลชน ต้องช่วยกันคนละไม้คนละมือ จึงจะพัฒนาและแก้ปัญหาจริยธรรมได้

5. องค์ประกอบของจริยธรรม

นักวิชาการได้แบ่งองค์ประกอบของจริยธรรม ออกเป็น 4 องค์ประกอบ คือ

1. ความรู้ด้านจริยธรรม คือ ความรู้ ความเข้าใจ ด้านเนื้อหาของจริยธรรมที่อธิบายว่า จริยธรรม คืออะไร ได้แก่อะไรบ้าง เป็นด้านพุทธิพิสัย

2. เหตุผลเชิงจริยธรรม เป็นการอธิบายถึงระดับของการมีเหตุผลว่าอยู่ขั้นไหน และทำไม จึงมีพฤติกรรมเช่นนั้น เป็นด้านพุทธิพิสัยบวกด้านจิตพิสัย

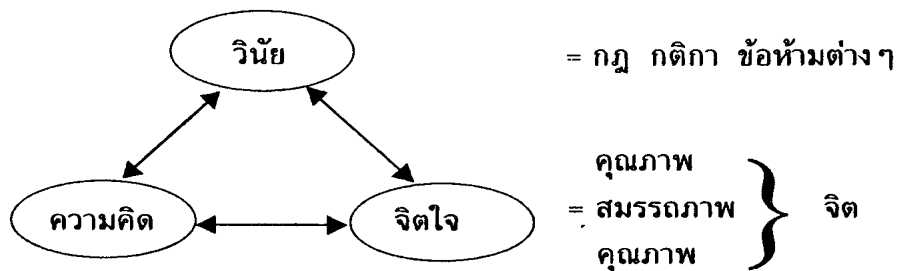
3. ทศนคติและความเชื่อเชิงจริยธรรม เป็นระดับขั้นของความรู้สึก และความเชื่อว่ามีมากน้อยเพียงใด เป็นด้านจิตพิสัย

4. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม เป็นภาคปฏิบัติที่มีพฤติกรรมที่กระทำสม่ำเสมอจนเคยชิน ซึ่งสังเกตได้ชัดเจน เป็นด้านทักษะพิสัย

ยังมีนักการศึกษาบางท่านได้แบ่งองค์ประกอบด้านจริยศึกษาว่ามี 4 ประการดังนี้

1. เน้นที่การปฏิบัติ (Practice Aim)
2. ต้องเพื่อส่วนรวม (Public Mind)
3. สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี (Team Spirit)
4. ใช้แก่นจากศาสนธรรม

ส่วนผู้เรียบเรียงของประยุกต์แนวคิดจาก ศิล สมาธิ ปัญญา มาเป็นโครงสร้างทางจริยธรรม โดยเรียกให้ง่าย ๆ ได้ดังนี้

- = ความเชื่อ
- = ทศนคติ
- = ค่านิยม

ซึ่งทั้งสามส่วน ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นเหตุเป็นผลกัน เริ่มพัฒนาที่ชุดใดก่อนก็ได้

6. ปัญหาจริยธรรม

ปัญหาจริยธรรมส่วนหนึ่งเกิดจากการจัดการศึกษาไม่ถูกต้อง ทำให้เกิดปัญหาตามมาเป็นการศึกษาที่มีปัญหา เช่น

1. การศึกษาที่สร้างหรือเพิ่มความเห็นแก่ตัว
2. การศึกษาซึ่งเน้นมุ่งวัตถุนิยม
3. การศึกษาตามอย่างโดยไม่ไตร่ตรองรากฐานของตน
4. การศึกษาขาดสาระของความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง
(ยังเอาตัวไม่รอด....ยังมีทุกข์....) (เรียนหนังสือ, กับวิชาชีพ....ไม่พอ)
5. การศึกษาชนิดที่วางรากฐานอยู่ในการมองโลก โดยทัศนะเชิงวัตถุและการเรียนถึงแต่สิ่งภายนอกตัว

6. ผลซึ่งแสดงถึงการศึกษที่ไม่ถูกต้อง
(มีการเพิ่ม / สถานที่มาก เช่น โรงพัก / ทหาร / เรือนจำ / โรงพยาบาลบ้า)
7. การศึกษาซึ่งเน้นแต่ความฉลาดแต่ไม่ควบคุมความฉลาด
8. การศึกษาที่มีเนื้อหามากเกินไป และไม่เป็นประโยชน์
(จำเป็น / เพียงพอ / ถูกต้อง)
9. การศึกษาที่อาจนำไปสู่ความพินาศ
(เจริญทางวัตถุที่ควบคุมไม่ได้, บัณฑิต เมดตี หลงตี..... ฯลฯ)
10. การศึกษาที่ขาดเรื่องจิตวิญญาณ
(มีแค่.....Mental.....ไม่ถึง Spirituality)
ฯลฯ

บทสรุปเหล่านี้มีผู้ระบุว่าเกิดจากการจัดการศึกษาที่ไม่ถูกต้อง

สำหรับแนวทางในการแก้ปัญหาจริยธรรม อาจทำได้โดย

1. ใช้ศาสนธรรมเป็นแกนนำในการพัฒนาสังคม
2. การกำหนดเป้าหมายชีวิตด้วยหลักจริยธรรม
3. การส่งเสริมให้บุคคลไม่เห็นแก่ตัว
4. การส่งเสริมจริยธรรมในครอบครัว
5. การส่งเสริมจริยธรรมโดยรัฐ
6. การส่งเสริมจริยธรรมโดยสถาบันศาสนา
7. การส่งเสริมจริยธรรมในสถานศึกษา
8. ความร่วมมือของสื่อมวลชนและองค์การเอกชน

7. ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมแนวสากล

นักการศึกษาและนักจิตวิทยาได้เสนอวิธีพัฒนาจริยธรรมไว้ 4 วิธี คือ

1. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการกระจ่างค่านิยม (Value Clarification ย่อว่า VC)

คือ การทำค่านิยมให้กระจ่าง โดยให้ทัศนคติว่าค่านิยมเกิดจากการเรียนรู้ของบุคคลที่แสดงออกมาในรูปของความเชื่อ ทัศนคติ พฤติกรรมและความรู้สึก

วิธีปลูกฝังจริยธรรมตามแนวคิดนี้ คือ ช่วยให้นักเรียนกระจ่างในความเชื่อ ทัศนคติ พฤติกรรมและความรู้สึกของตนเอง ว่าเป็นไปในลักษณะต่อไปนี้หรือไม่ คือ

- 1) เลือกอย่างอิสระหรือเปล่า?
- 2) พิจารณาจากทางเลือกอื่น ๆ หรือเปล่า?
- 3) ได้พิจารณาผลจากการทางเลือกอื่นหรือเปล่า?
- 4) ภูมิใจ (มีความสุข) ในสิ่งที่ตนเลือกหรือเปล่า?

- 5) ยืนยันการตัดสินใจเลือกของตนอย่างเปิดเผยหรือเปล่า? (เต็มใจ)
- 6) จะทำตามที่คุณตัดสินใจเลือกหรือเปล่า?
- 7) จะกระทำซ้ำอีกหรือเปล่า?

โดยใช้คำถามเหล่านี้ กระตุ้นให้นักเรียนเกิดการจุกคิดเกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิดของตน นอกจากใช้คำถามแล้ว ยังต้องจัดกิจกรรมเพื่อแสดงทัศนะของตนเองออกมา โดยมีชั้นย่อย ๆ 4 ขั้นตอน คือ

- 1) ขั้นทำความเข้าใจ การทำความเข้าใจในสิ่งที่จะศึกษา
- 2) ขั้นแสดงความสัมพันธ์ ดีความข้อมูลโดยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างความรู้สึกกับความคิด
- 3) ขั้นกำหนดคุณค่า สามารถประเมินคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ได้
- 4) ขั้นแสดงออก ให้ผู้เรียนได้แสดงออกให้ผู้อื่นทราบ

2. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยเหตุผล (Moral Reasoning ย่อว่า MR)

Kohlberg ซึ่งได้ให้ทัศนะว่า จริยธรรม คือ กฎเกณฑ์ในการตัดสินใจผิดของการกระทำ ขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางปัญญา ซึ่งผูกพันกับอายุของบุคคล (พัฒนามาจากแนวคิดของ Piaget) ซึ่งแบ่งเป็น 3 ระดับ ระดับละ 2 ชั้น รวมเป็น 6 ชั้น ดังนี้

ก. ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (2-12 ปี)

ขั้นที่ 1 ใช้การลงโทษเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

ขั้นที่ 2 ใช้การตอบสนองความต้องการของตนเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

ข. ระดับกฎเกณฑ์สังคม (12 ปีขึ้นไป)

ขั้นที่ 3 ใช้การเป็นที่ยอมรับของสังคมเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

ขั้นที่ 4 ใช้ระเบียบแบบแผนและกฎเกณฑ์ของสังคมเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

ค. ระดับเลยกฎเกณฑ์ของสังคม (20 ปีขึ้นไป)

ขั้นที่ 5 ใช้สัญญาสังคมเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

ขั้นที่ 6 ใช้จริยธรรมสากลเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

แนวคิดนี้มีความเชื่อว่าเป็นผลของการไตร่ตรอง ซึ่งต้องอาศัยข้อมูลที่ได้จากผู้มีระดับขั้นทางจริยธรรมเหนือกว่าตน

3. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification ย่อว่า BM)

เป็นการประยุกต์การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล มาสร้างและรักษาพฤติกรรมที่ปรารถนาและลดพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา โดยเชื่อว่าพฤติกรรมของบุคคลถูกควบคุมโดยเงื่อนไขการเสริมแรงและเงื่อนไขการลงโทษ

4. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning ย่อว่า SL)

แนวคิดนี้ถือว่าจริยธรรมเป็นความเข้าใจ เกี่ยวกับกฎเกณฑ์สำหรับประเมินความถูกต้องของพฤติกรรม กฎเกณฑ์นี้เกิดจากการเรียนรู้ ทั้งจากประสบการณ์ตรงและอ้อมจากสังคม ฉะนั้นการปลูกฝังจริยธรรมตามแนวนี้ คือจัดประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมให้แก่ผู้เรียนนั่นเอง

สรุป วิธีปลูกฝังจริยธรรมทั้ง 4 วิธี คือ VC / MR / BM และ SL มีความแตกต่างกันเพราะแนวคิดพื้นฐานต่างกัน จึงน่าจะใช้ผสมผสานกันไป

8. หลักการพัฒนา (สอน) จริยธรรม

จากการศึกษารวบรวมจากเอกสารหลายฉบับ สรุปสาระสำคัญของการพัฒนา (หรือสอน) จริยธรรมได้ดังนี้

- 1) ให้สอนจากง่ายไปหายาก (รูปธรรมไปหานามธรรม)
- 2) ดำเนินถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล (รู้จักผู้เรียนเป็นอย่างดี)
- 3) ให้ได้ประสบการณ์ตรงและได้ปฏิบัติจริง
- 4) พยายามใช้สิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นธรรมชาติ สถานที่และบุคคลให้มากที่สุด
- 5) ผู้สอนต้องเป็นแบบอย่างที่ดี และผู้เรียนได้ใกล้ชิดตัวอย่างที่ดี
- 6) สอนให้เกิดการเรียนรู้ และฝึกการแสดงความคิดเห็น
- 7) มีเป้าหมายในการสอน
- 8) มีกิจกรรมหรือโครงการสอน
- 9) ใช้กรณีตัวอย่าง สภาพการณ์จริง ให้ได้ใช้เหตุผลทางจริยธรรมอยู่ตลอดเวลา
- 10) สนับสนุนให้ผู้เรียนได้ทำงานกลุ่ม อย่างมีระบบ
- 11) สอนโดยใช้อุปกรณ
- 12) ฝึกให้ควบคุมกาย วาจา ใจ ฝึกมารยาทงาม
- 13) สอนให้มีทั้งปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ
- 14) สอนให้รู้จักเลือก รู้จักนิยม ไม่หลงงมงาย รู้จักพิจารณาอย่างแยกคาง
- 15) สอนทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

จะเห็นได้ว่าจะใช้ คำว่า "พัฒนา" "สอน" "จัดประสบการณ์" "ส่งเสริม" หรือ "ปลูกฝัง" ก็คืออย่างเดียวกัน ก็คงวนเวียนอยู่ใน 3 ประเด็น คือ

บอกให้รู้ → ทำให้ดู → อยู่ให้เห็น หรือพูดให้เป็น → ทำให้เห็น → เย็นให้ดู

นั่นเอง.....นี่คือหลักการพัฒนาจริยธรรม

9. สื่อการสอนจริยธรรม

แบ่งได้เป็น 5 ประเภทใหญ่ ๆ ได้ดังนี้ คือ

- 1) สื่อประเภทใช้เครื่องมือช่วย (ส่วนใหญ่เป็นอุปกรณ์ไฟฟ้า) เช่น เทปเสียง วิทยุ โทรทัศน์ วีดิโอ ภาพยนตร์ สไลด์ เป็นต้น
- 2) ประเภทไม่ใช้เครื่องมือช่วย (ผลิตขึ้นเองได้) เช่น ภาพ หนังสือ แผนภูมิ ของจริง เป็นต้น
- 3) ประเภทกระบวนการ (ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้) เช่น การแสดงละคร การเล่นบทบาทสมมติ การสร้างสถานการณ์ หรือสถานการณ์จำลอง การสาธิต การศึกษานอกสถานที่ กิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ฯลฯ
- 4) การฝึกปฏิบัติจริง ๆ เช่น ฝึกมารยาท การพัฒนาศาสนสถาน การฝึกสมาธิ
- 5) การจัดสิ่งแวดล้อม ทั้งภายในโรงเรียน ศาสนสถาน และชุมชนให้ได้เห็นได้ยินอยู่เสมอ

10. ตัวอย่างโครงการและกิจกรรมด้านจริยธรรม

- การฝึกปฏิบัติจริง สมาธิ แผ่เมตตา ฯลฯ	- ประกวดคำขวัญ
- ทักษะศึกษาทางด้านจริยธรรม	- นิทรรศการวัดสำคัญ
- ประกวดความประพฤติดี	- การประกวดทำนองสวด
- วรรณคดีต่อต้านอบายมุข	- การให้คะแนนความประพฤติ
- เสียงตามสาย	- ประกวดเพลงธรรมะ
- นำเพ็ญประโยชน์	- ประกวดเรียงความธรรมะ
- 5 นาทีกับจริยศึกษา	- จุดเทียนปัญญา
- ตอบปัญหาธรรมะ	- จริยธรรมวันสุดสัปดาห์
- ธรรมะบันเทิง	- ละครธรรมะ
- ธรรมะคลินิก	- เล่านิทานธรรมะ
- โต้ว่าที่ธรรมะ	- การ์ตูนธรรมะ

ฯลฯ

11. บทบาทของสถานศึกษาในการพัฒนาจริยธรรม

มีดังนี้

- 1) ในฐานะผู้จัดการสภาพแวดล้อมและสภาพการณ์การเรียนรู้และการปรับตัว
- 2) ในฐานะผู้ให้ข่าวสาร ความรู้ และข้อเท็จจริงด้านจริยธรรมและวัฒนธรรมต่อผู้เรียน
- 3) ในฐานะเป็นแบบอย่างให้เด็กได้เลียนแบบ
- 4) ในฐานะผู้ป้องกันทางเสื่อม และส่งเสริมให้เด็กพัฒนาพฤติกรรมไปในทางที่ดี
- 5) ในฐานะผู้แก้ไขปรับปรุงพฤติกรรมของผู้เรียนที่เป็นไปในทางเสื่อมแล้วให้กลับตัวได้และประพฤติดี

กล่าวโดยสรุปบทบาทของสถานศึกษาต้องจัดเนื้อหา วิธีการ กิจกรรม หรือโครงการให้เหมาะสมกับ

- ระดับการศึกษา - ประถมศึกษา
 - มัธยมศึกษา หรือ
 - อุดมศึกษา
- วัย
 - เด็กเล็ก
 - เด็กรุ่น หรือ
 - ผู้ใหญ่
- เพศ
 - หญิง หรือ
 - ชาย
- วัฒนธรรม
 - ที่แตกต่างกัน
(ศาสนา)
- สิ่งแวดล้อม
 - ภูมิประเทศ
 - ภูมิอากาศ
 - ในเมือง
 - ชนบท

12. คุณสมบัติของครูสอนจริยธรรม

คุณสมบัติของครูสอนจริยธรรม ต้องพิเศษกว่าครูสอนวิชาทั่ว ๆ ไปบ้าง แต่ไม่ถึงกับต้องคัดเลือกกันพิเศษ แต่ควรมีคุณสมบัติ ดังนี้

1. มี "คุณธรรมนิยม" คือ คุณธรรมของครูที่ควรยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ มีดังนี้คือ
 - 1) *อุดมคติของครู* (Teacher's Will) คือ ความตั้งใจในสิ่งที่ดีที่สุดที่ครูพึงยึดถือ
 - 2) *วิญญาณครู* (Teacher's Spirit) คือ ลักษณะของความเป็นแก่นแท้ในสภาวะของความเป็นครู
 - 3) *คุณธรรมของจริยธรรมครู* (Teacher's Qualification) คือ คุณสมบัติหรือความสามารถที่มีอยู่ในตัวครู
 - 4) *จริยธรรมของครู* (Teacher's Function) คือ การแสดงออกในสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติ อันเป็นหน้าที่ที่ครูควรกระทำ

2. มีใจเหมือนน้ำ หรือเรียกว่ามี "น้ำใจ" โดยยึดคุณสมบัติของน้ำเป็นแบบอย่าง เช่น

- เย็น
- ไส
- นิ่ง
- ปรับรูปได้
- วัตถุประสงค์ได้
- วัตถุประสงค์ได้
- วัตถุประสงค์ได้
- วัตถุประสงค์ได้
- วัตถุประสงค์ได้
- วัตถุประสงค์ได้

เอาคำว่า "ใจ" ไปต่อจากคุณสมบัติของน้ำก็เป็น คุณสมบัติของครูจริยธรรม

3. ขอยกเอากลอนของกวีซีไรต์มาเป็นคุณสมบัติของครูจริยธรรมได้ ดังนี้

ใครคือครู

ใครคือครู	ครูคือใคร	ในวันนี้
ไข้อยู่ที่	ปัญญา	มหาศาล
ไข้อยู่ที่	เรียกว่า	ครูอาจารย์
ไข้อยู่ที่	สอนนาน	ในโรงเรียน
ครูคือผู้	ชี้นำ	ทางความคิด
ให้รู้ถูก	รู้ผิด	คิดอ่านเขียน
ให้รู้ทุกซอก	รู้ยาก	รู้พากเพียร
ให้รู้เปลี่ยน	แปลงสู้	รู้สร้างงาน
ครูคือผู้	ยกระดับ	วิญญาณมนุษย์
ให้สูงสุด	กว่าสัตว์	เดรัจฉาน
ปลูกสำนึก	สั่งสม	อุดมการณ์
มีดวงมาน	เพื่อมวลชน	ใช้ตนเอง
ครูจึงเป็น	นักสร้าง	ผู้ใหญ่ยิ่ง
สร้างคนจริง	สร้างคนกล้า	สร้างคนเก่ง
สร้างคนให้	ได้เป็นตัว	ของตัวเอง
ขอมอบเพลง	นี้มา	บูชาครู

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

นี่คือ 3 ประเด็น ที่ขอสรุปเรื่องคุณสมบัติครูจริยธรรมอย่างย่อ ๆ

13. การประเมินผลจริยธรรม

เมื่อจริยธรรมมีองค์ประกอบใหญ่ ๆ 4 ด้าน การที่จะประเมินผลด้านจริยธรรมก็ประเมินไปตามองค์ประกอบนั้นให้ครบทั้ง 4 ด้าน คือ

1. ความรู้ด้านจริยธรรม เป็นการประเมินความรู้ ความเข้าใจเนื้อหาด้านจริยธรรม (ประเมินด้านพุทธิพิสัย)
2. เหตุผลเชิงจริยธรรม เป็นการประเมินการใช้เหตุผลต่อพฤติกรรมใด ๆ ที่ประพฤติปฏิบัติหรือเกิดขึ้นทั้งโดยตนเองหรือผู้อื่น (ประเมินด้านจิตพิสัย)
3. ทศนคติและความเชื่อเชิงจริยธรรม เป็นการประเมินว่ามีเข้มแข็ง ตื่นลึก หนาบาง ศรัทธาต่อการประพฤติ การปฏิบัติ นั้น ๆ อย่างไร (ประเมินด้านจิตพิสัย)
4. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม เป็นการประเมินภาคปฏิบัติทำไหม? สม่ำเสมอเพียงใด? เป็นการประเมินที่แท้จริงของการประเมินผลด้านจริยธรรม (คะแนนมากกว่าด้านอื่น ๆ)

“สรุปว่า ให้เน้นที่การปฏิบัติ”

14. บทสรุป

จากการนำเสนอมาทั้งหมดนี้ขอสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1. ในเรื่องจริยธรรมนั้นน่าจะยึดแนวคิดที่ว่า “จาก 84,000 พระธรรมชั้นตรี สรุปได้เรื่องเดียวคือความรู้และความเข้าใจชีวิตและโลกตามที่เป็นจริง และปฏิบัติให้ถูกต้องเสีย” และ ความรู้เรื่องสำคัญ คือ “เวทนา” (อารมณ์)
2. วิกฤตการณ์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นคือ ผลจากการไร้ศีลธรรม จริยธรรม การที่จะแก้ปัญหาต้องเอาใจใส่เรื่องศีลธรรม และจริยธรรมให้มากขึ้น
3. ไม่มีอะไร “ร้าย” ได้มากเท่ากับ “จิตใจ” ของมนุษย์ที่ไม่ได้ฝึกอบรมด้านศีลธรรม จริยธรรม
4. ศัตรูของมนุษย์ที่แท้จริง ไม่ใช่มนุษย์ด้วยกันเอง ไม่ใช่สัตว์ร้าย ไม่ใช่ภูตผีปีศาจ ไม่ใช่ภัยธรรมชาติ แต่เป็น “จิตใจ” ของมนุษย์คนนั่นเอง (โลภะ โทสะ โมหะ) ดังคำกล่าวที่ว่า

“สนิมเหล็กเกิดแต่เนื้อในเหล็ก”

บรรณานุกรม

- คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้. ปฏิรูปการเรียนรู้ : ผู้เรียนสำคัญที่สุด. พิมพ์ดี, 2543.
- ชัยพร วิชชาวุธและธีรพร อูรรณโณ. "แนวคิดและพัฒนาการใหม่ในการปลูกฝังจริยธรรม"
ความรู้คู่คุณธรรม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- บุญนำ ทานสัมฤทธิ์. ชวนคิด. เอส อาร์ พรินต์ติ้ง, 2543.
- ประกาศรี สีหอำไพ. พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- พระครูวิริยธรรมโกศล. พุทธวิธีสร้างสุข. เลียงเชียง, 2537.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). การพัฒนาจริยธรรม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). ถึงเวลา.....มารื้อปรับระบบพัฒนาคนกันใหม่. ธรรมสภา, 2541.
- พระวราศักดิ์ วรธัมโม. ครูกับศีลธรรม. ธรรมบูชา. 2520.
- _____ ความรู้ทั้งหมดไม่เกินความรู้ในเบญจขันธ์. การพิมพ์พระนคร, 2527.
- _____ ลัทธิที่แก้ปัญหาโลกได้. ม.ป.ท., 2531.
- พิศาล แซ่มโสภ. คู่มือการพัฒนาจริยศึกษา. โรงพิมพ์การศาสนา, 2539.
- พุทธทาสภิกขุ. วิกฤตการณ์ทั้งหลายคือภาวะไร้ศีลธรรม. ม.ป.ท., 2523.
- วิชัย วงษ์ใหญ่. กระบวนทัศน์ใหม่ : การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพของบุคคล, เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง,
2540.
- ศักดิ์ชัย นิรัญทวี. จริยศาสตร์ศึกษา. พีระพัฒนา, 2525.
- ศูนย์สืบอายุพระพุทธศาสนา. ชีวิตงาม. เอส อาร์ พรินต์ติ้ง, ม.ป.บ.
- พุทธทาสภิกขุ. วิกฤตการณ์ทั้งหลายคือภาวะไร้ศีลธรรม. ม.ป.ท., 2523.
- พระครูวิริยธรรมโกศล. พุทธวิธีสร้างสุข. เลียงเชียง, 2537.
- สำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ, กระทรวงศึกษาธิการ. การวัดและประเมินจริยศึกษา.
โรงพิมพ์คุรุสภา, 2537.
- สมน อมรวิวัฒน์และทิศนา แซมมณี. "หลักการจริยศึกษา" การสอนกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย.
เอกสารการสอนมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ยูโนเต็ด โปรดักชั่น, 2526.
- โสรัจ โปธิ์แก้ว. สรรนิพนธ์พุทธทาสภิกขุว่าด้วยการศึกษา. มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2532.
- หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ, กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือการสอน
จริย ศึกษาระดับประถมศึกษา. โรงพิมพ์คุรุสภา, 2525.
- สมทรง บุญญฤทธิ์. กลวิธีสอนจริยธรรม. สมชายการพิมพ์., 2523.
- _____ . คู่มือครูศีลธรรม. ธรรมบูชา, 2525.
- สมภพ ชีวรัฐพัฒน์. จริยธรรมกับชีวิต. เอกสารโรเนียวเย็บเล่มมหาวิทยาลัยพลศึกษา จังหวัดยะลา,
2535.
- อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนางสงวน ม่วงไทย. ม.ป.ท., 2543.
- อำไพ สุจริตกุลและคณะ. คุณธรรมของสังคมเริ่มต้นที่ไหน. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.